Adımız məfkurəmizdir
№3
20 - 26 yanvar 2026 cı-il
Türküstan
www.turkustan.az

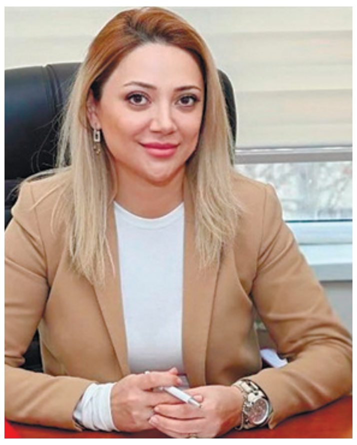

Nurlana Qasımlı Mustafayeva
Filologiya elmləri doktoru, dosent
Bakı Slavyan Universiteti, Balkanşünaslıq kafedrasının müdiri

Balkan türklüyü:

Tarixin dərinliklərindən bu günə uzanan türk kimliyi

Balkanlarda Türk izi – Tarixin silinməz möhürü

Balkan yarımadası tarix boyu sivilizasiyaların kəsişdiyi, mədəniyyətlərin qovuşduğu və siyasi maraqların toqquşduğu strateji bir coğrafiya olmuşdur. Bu mürəkkəb tarixi portretin ayrılmaz və silinməz parçalarından biri məhz Balkan türkləridir. Onların Balkan torpaqlarındakı varlığı təkcə Osmanlı imperiyasının siyasi hakimiyyəti ilə izah edilə bilməz; bu varlıq eyni zamanda dilin, mədəniyyətin, inancın və ortaq tarixi yaddaşın əsrlər boyu formalaşdığı bir kimliyin göstəricisidir. Balkan türkləri bu gün Bolqarıstan, Yunanıstan, Şimali Makedoniya, Kosovo, Serbiya, Rumıniya, Bosniya və Herseqovina kimi ölkələrdə yaşayaraq həm yaşadıqları dövlətlərin vətəndaşı, həm də Türk dünyasının ayrılmaz parçası kimi mövcudluqlarını davam etdirirlər. Onlar Balkanların sosial-iqtisadi, mədəni və siyasi həyatında mühüm rol oynamış, bölgənin multikultural xarakterinin formalaşmasına ciddi töhfələr vermişlər.

Osmanlı dövrü və Balkan Türkllərinin formalaşması

Balkan türklərinin bu coğrafiyada məskunlaşması əsasən XIV əsrdən etibarən Osmanlı imperiyasının fəth siyasəti ilə bağlıdır. Anadolu türkləri imperiyanın strateji və inzibati təşəbbüsü ilə Balkan yarımadasına köçürülmüş, yeni şəhərlərin, kəndlərin və inzibati strukturların qurulmasında fəal iştirak etmişlər. Osmanlı idarəçiliyi dövründə Balkanlar uzun müddət sabitlik, iqtisadi inkişaf və sosial nizamla xarakterizə olunmuşdur. Türklər yalnız hərbi və inzibati sahədə deyil, eyni zamanda şəhər mədəniyyətinin formalaşmasında, ticarətin inkişafında, memarlıq və təhsil sahəsində mühüm rol oynamışlar. Məscidlər, mədrəsələr, karvansaraylar, körpülər və hamamlar Balkan şəhərlərinin simasını dəyişmiş, Türk-İslam mədəniyyətinin dərin izlərini bu torpaqlara həkk etmişdir. Eyni zamanda bir sıra yerli xalqlar İslam dinini qəbul etmiş, nəticədə bölgədə zəngin və çoxşaxəli mədəni sintez formalaşmışdır.

İmperiyanın süqutu və milli faciələr

XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəlləri Balkan türkləri üçün faciəli bir mərhələnin başlanğıcı oldu. Osmanlı imperiyasının zəifləməsi, Balkan müharibələri və ardınca I və II Dünya müharibələri bölgədəki türk əhalinin taleyini kökündən dəyişdi. Yeni yaranan millət-dövlətlər daxilində türklər azlıq vəziyyətinə düşdü və sistemli assimilyasiya siyasətləri ilə üzləşdi. Zorla ad dəyişdirmə kampaniyaları, ana

dilində təhsilin qadağan olunması, dini azadlıqların məhdudlaşdırılması və məcburi köçlər Balkan türklərinin kollektiv yaddaşında dərin travmalar yaratdı. Xüsusilə, Bolqarıstanda 1980-ci illərdə həyata keçirilən zorakı ad dəyişdirmə siyasəti minlərlə türk ailəsinin Türkiyəyə köç etməsinə səbəb oldu. Bu hadisələr təkcə demoqrafik deyil, eyni zamanda mədəni və psixoloji fəsadlar doğurdu.

Müasir dövrdə Balkan Türklərinin coğrafiyası

Bu gün Balkan türkləri əsasən aşağıdakı ölkələrdə yaşayırlar:

Bolqarıstan – təxminən 500 min türk yaşayır. Mədəni və siyasi hüquqlar formal olaraq tanınsa da, tarixi travmalar hələ də öz təsirini göstərir.

Şimali Makedoniya – türk icması rəsmi azlıq statusuna malikdir, təhsil və mediada müəyyən hüquqlara sahibdir.

Kosovo və Prizren – sayca az olmalarına baxmayaraq, mədəni fəallıqları ilə seçilirlər.

Yunanıstan (Qərbi Trakiya) – türklər yalnız "müsəlman azlıq" kimi tanınır, etnik kimlikləri rəsmi şəkildə qəbul edilmir.

Rumıniya və Serbiya – azsaylı icmalar mövcuddur və mədəni irsi qorumaq üçün ciddi səylər göstərirlər.

Dil, din və mədəniyyət: Kimliyin dayaq nöqtələri

Balkan türklərinin kimliyinin əsas sütunlarını türk dili və İslam dini təşkil edir. Türk dili zamanla yerli dillərin təsirinə məruz qalsa da, gündəlik ünsiyyət vasitəsi kimi öz mövqeyini qoruyub saxlamışdır. Bir çox bölgədə türk dilində məktəblər, qəzetlər, radio proqramları, televiziya proqramları və mədəniyyət mərkəzləri fəaliyyət göstərir. İslam dini isə Balkan türklərinin sosial və mədəni həyatında birləşdirici amil rolunu oynayır. Məscidlər yalnız ibadət məkanı deyil, həm də ictimai həmrəyliyin və mədəni yaddaşın qorunduğu mərkəzlərdir. Bununla belə, bəzi ölkələrdə dini azadlıqlara inzibati məhdudiyyətlər qoyulması ciddi problemlər yaradır.

Sosial, siyasi və iqtisadi problemlər

Balkan türkləri bu gün də bir sıra ciddi çağırışlarla üz-üzədirlər. Siyasi təmsilçilik zəifdir, parlament və yerli idarəetmə strukturlarında iştirak məhduddur. Təhsil sahəsində dərslik və müəllim çatışmazlığı, məktəblərin azlığı ana dilinin gələcək nəsillərə ötürülməsini təhlükə altına alır. İqtisadi baxımdan türk icmaları əsasən zəif inkişaf etmiş bölgələrdə yaşayır. İşsizlik, sosial imkanların məhdudluğu və gənclər üçün perspektivlərin azlığı miqrasiyanı gücləndirir. Bu proses icmaların demoqrafik zəifləməsinə və mədəni davamlılığın risk altına düşməsinə səbəb olur.

Azərbaycan-Balkan Türkləri: Mənəvi körpü

Azərbaycan ilə Balkan türkləri arasında tarixi, mədəni və mənəvi bağlar bu gün də aktuallığını qoruyur. Ortaq Türk kimliyi, dil kökləri və İslam mədəniyyəti bu əlaqələrin əsasını təşkil edir. Coğrafi məsafəyə baxmayaraq, mədəni yaxınlıq hər zaman bir bağları canlı saxlamışdır. Azərbaycanın akademik və mədəni dairələrinin Balkan türkləri ilə əməkdaşlığı, ortaq elmi layihələr, konfranslar və nəşrlər bu kimliyin qorunmasına mühüm töhfə verir. İsmayıl bəy Qaspıralının "Dildə, fikirdə, işdə birlik" ideyası bu gün də Türk dünyası üçün strateji istiqamət olaraq qalır.

Balkan Türkləri – Türk dünyasının Avropadakı nöqtəsi

Balkan türkləri Türk dünyasının Avropadakı ən mühüm dayaqlarından biridir. Onlar Avropa ilə Türk dünyası arasında mədəni, siyasi və ideoloji körpü rolunu oynayırlar. Bu mövqe Balkan türklərinə yalnız tarixi deyil, eyni zamanda geosiyasi əhəmiyyət qazandırır. Folklor, musiqi, ədəbiyyat və memarlıq sahəsindəki zəngin irs Balkan Türklüyünün canlı simvoludur. Bu irsin qorunması yalnız bir icmanın deyil, bütövlükdə Türk dünyasının mədəni davamlılığı üçün həyati əhəmiyyət daşıyır.

Keçmişin mirası, gələcəyin məsuliyyəti

Balkan türkləri əsrlərdir çətinliklərə baxmayaraq öz kimliklərini qoruyub saxlamış, Türk adını və mədəniyyətini Balkan torpaqlarında yaşatmışdır. Onların mübarizəsi yalnız keçmişin xatirəsi deyil, gələcək nəsillər üçün tarixi bir məsuliyyətdir. Bu gün Balkan Türklüyünün qorunması təhsil, mədəniyyət, akademik əməkdaşlıq və diaspor fəaliyyətlərinin gücləndirilməsindən keçir. Balkan türkləri Türk dünyası üçün təkcə bir etnik qrup deyil, tarixi yaddaşı yaşadan, Avropa ilə Asiya arasında mənəvi körpü quran strateji bir gücdür. Bu körpünü qorumaq isə bütün Türk dünyasının ortaq vəzifəsidir.

Oxu, oxut, abunə ol!